

УДК 376.54

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НАВИЧОК ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Петриченко Л.О.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НАВИЧОК ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Петриченко Л.О.

У статті обґрунтовано необхідність формування у майбутніх педагогів навичок практичної роботи з обдарованими учнями в умовах проходження студентами педагогічної практики. Доведено, що розвиток практичних умінь майбутніх педагогів щодо роботи з обдарованими учнями має базуватися на чіткому засвоєнні теоретичних положень щодо сутності та типів обдарованості, принципів психолого-педагогічної взаємодії з обдарованими дітьми.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані учні, здібність, типи обдарованості, педагогічна практика.

ФОРМИРОВАНИЕ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАВЫКОВ ПРАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ

Петриченко Л.А.

В статье обоснована необходимость формирования у будущих педагогов навыков практической работы с одаренными учащимися в условиях прохождения студентами педагогической практики. Доказано, что развитие практических умений будущих педагогов по работе с одаренными учащимися должно базироваться на четком усвоении теоретических положений о сущности и типах одаренности, принципов психолого-педагогического взаимодействия с одаренными детьми.

Ключевые слова: одаренность, одаренные ученики, способность, типы одаренности, педагогическая практика.

FORMING OF PRACTICAL SKILLS OF FUTURE TEACHERS IN THE WORK WITH GIFTED CHILDREN

Petrychenko L.O.

The article substantiates the necessity of forming of future teachers' practical skills in the work with gifted children during the teaching practice. It is proved that the development of future teachers' practical skills in the work with gifted children must be based on the concrete learning of theoretical statements concerning the nature and types of gifts, principles of psychological and pedagogical cooperation with gifted children.

Key words: genius, gifted children, ability, types of giftedness, teaching practice.

Постановка проблеми. На перехресті XX та XXI століть в умовах становлення нових постіндустріальних суспільств, розвитку інформаційних технологій, розгортання процесів глобалізації, окреслилися принципово нові риси світової цивілізації, що вимагає вдосконалення системи освіти у напрямі підтримки та стимулювання розвитку обдарованої молоді. Проблема обдарованості, творчості, інтелекту у сучасних умовах виходить на передній план у державній освітній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів як провідні напрями педагогічної діяльності.

Зв'язок проблеми з науковими та практичними завданнями. Одне з важливих завдань сучасної школи полягає в сприянні гармонійному розвитку обдарованої особистості, пошуку, підтримці та стимуляції обдарованих дітей. Законом України «Про освіту» передбачено з метою розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей створення профільних класів, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних колективів, об'єднань, посилення роботи з обдарованими дітьми та молоддю в умовах звичайного навчального процесу загальноосвітньої школи. Передбачено надання обдарованим дітям державної підтримки, заохочення їх розвитку (виділення стипендії, спрямування на навчання і стажування до провідних вітчизняних і зарубіжних осередків освіти).

Аналіз досліджень та публікацій проблеми. Теоретичні питання обдарованості досліджували А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, П. Гальперін, Б. Теплов, В. Ананьєв, О. Ковальов, Г. Костюк та інші. При чому, саме Б. Теплов першим після ігнорування у радянській науці проблеми індивідуальних відмінностей запропонував власне визначення здібностей та обдарованості, розуміючи її як якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить ймовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності. Загально визначеними є сформульовані ним три ознаки здібностей: індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють людину від інших людей; особливості по відношенню до успішності виконання діяльності; здатність до оволодіння новими знаннями та уміннями, хоча у цілому питання визначення сутності та характеристики обдарованості ще й досі залишається дискусійним у науці.

Вченими підкреслюється, що посилення роботи з обдарованими учнями вимагає підвищеного рівня підготовки педагогічних кадрів до реалізації даного напрямку навчально-виховної роботи, зокрема вироблення у майбутніх вчителів практичних умінь щодо діагностики та розвитку обдарованості, гармонізації відносин у системі «клас-обдарована дитина», сприяння розвитку дитини у сім'ї, а також у позакласній та позашкільній роботі. Зазначимо, що подібна підготовка студентів педагогічних вишів, що сьогодні набула особливої актуальності, найбільш ефективно здійснюється в умовах проходження ними педагогічної практики.

Виходячи з цього, **мета даної статті** полягає в обґрунтуванні необхідності формування у майбутніх педагогів навичок практичної роботи з обдарованими учнями в умовах проходження студентами педагогічної практики.

Для виявлення обдарованих дітей майбутні вчителі мають бути обізнані з концепцією обдарованості, розуміти зміст понять «талант», «обдарованість», «здібність», «обдарована дитина», знати психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, види обдарованості, специфіку роботи з такими дітьми. Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності [3, с. 33]. При цьому обдарована дитина може бути далеко не усебічно розвине-

ною особистістю, мати виражені соціальні, психологічні і, навіть, дидактичні проблеми, відзначатися підвищеною вразливістю, здібності її можуть мати латентний характер.

Термін «обдарований» був вперше вжитий А. Трєєм у 1839 р. у розумінні слова «геній». Стосовно обдарованості у науці існує дві протилежні точки зору. Перша – соціальна: більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їхніх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій), і обдарованість – поширене явище. Друга – генетична: обдарованість – вроджене, досить рідкісне явище, що успадковується від батьків або передається через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг).

Різноманітністю та дискусійністю відрізняються й погляди сучасних вчених на природу соціальності, хоча у цілому вони намагаються поєднати дві викладені вище полярні позиції. Так, Г. Костюк тлумачить обдарованість як індивідуальну своєрідність здібностей людини, вказуючи на значущість природних даних кожної особистості, як сили, котра є вихідною внутрішньою спонукою розвитку здібностей. Н. Лейтес під терміном «обдарованість» розуміє набір здібностей. Він вважає, що дитяча обдарованість виявляється у схильності до праці, у гострій потребі дитини займатись певним видом діяльності. За Л. Слободянюк, обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик. В. Чудновський і В. Юркевич визначають обдарованість як високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей.

З точки зору російських вчених [2, с. 6], обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одній або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

З'ясування питання про наявність в учня обдарування має базуватися на розумінні майбутніми педагогами того, що у педагогіці виділяють кілька типів обдарованості: раціонально-мислительний (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (необхідний історикам, філософам, учителям); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам).

У науці існують й інші погляди на типологію обдарованості. Так, російський педагог Ю. Гільбух виділяє загальну (розумову) і спеціальну (художню, спеціальну, спортивну) обдарованість, при чому, кожен із цих типів, у свою чергу, охоплює по кілька видів обдарованості, а кожен вид тлумачиться як спеціальні здібності.

Інтелектуальну обдарованість М. Холодна визначає як рівень розвитку і тип організації індивідуального ментального досвіду, що забезпечують можливість творчої інтелектуальної діяльності. Тобто йдеться про креативність, що пов'язана із створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, нешаблонністю підходів до розв'язання проблеми, легким сприйняттям нового.

У світі прийнято вимірювати інтелектуальну обдарованість за результатами тестів Ф. Гальтона, А. Біне, що позначається IQ (коефіцієнт інтелектуальності – саме поняття IQ введене ще в 1912 р. В. Штерном. Ці тести вимірюють загальний інтелект, так званий q-фактор (теоретичне поняття введене Ч. Спірменом для позначення «рівня розумової енергії», який визначає успішність виконання будь-яких тестів). Нормою розумового розвитку вважається $IQ = 100\% + 10\%$. Якщо $IQ > 120\%$, то це свідчить про обдарованість. В 90-ті роки була висунута концепція EQ – емоційного коефіцієнта. Тобто, крім IQ, для успіху в житті важливими є творчість, емоційна стабільність, комунікативність, емпатичне розуміння тощо [4, с. 80].

У науці існують й інші думки щодо визначення та можливостей діагностики обдарованості. Так, на думку Р. Стернберга, обдарованість є настільки багатовимірним утворенням, що її не можна зводити ні до коефіцієнта інтелектуальності, ні до креативності, ні до мотивації. Вона завжди унікальна, тому вчителю треба враховувати різноманітність форм її вияву. О. Матюшкін [3, с. 29] стверджує, що обдарованість завжди творча, якщо немає творчості, то не варто говорити про обдарованість. Обдарованість характеризується здатністю продуктувати нові ідеї, винаходи, творча обдарованість породжує й інші види обдарованості.

Як правило, обдарована дитина – та, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями у тому або іншому виді діяльності. У свою чергу необхідними і актуальними у наші дні є роз-

виток обдарованості – результат складної спадковості і соціального середовища, опосередкованості діяльності дитини.

При проходженні студентами педагогічної практики в умовах загальноосвітньої школи важливо правильно організувати роботу майбутнього учителя з обдарованими дітьми, не тільки створюючи необхідні умови для їх розвитку, а й психологічно готуючи їх до наполегливої праці, самовиховання.

Студентам-практикантам важно пам'ятати, що обдаровані діти відрізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень. Їх успіхи не є випадковими, а виявляються постійно. Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо. Їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву у науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребі працювати без відпочинку.

Взаємодія майбутнього вчителя з обдарованими дітьми повинна базуватися з урахуванням таких психолого-педагогічних принципів:

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- організація навчання на основі особистої зацікавленості учня, його індивідуальних інтересів і здібностей (сприяє формуванню пізнавальної суб'єктивної активності дитини на основі його внутрішніх уподобань);
- превалювання ідей подолання труднощів, досягнення мети в спільній діяльності педагога та учнів, самостійній роботі учнів (сприяє вихованню сильних натур, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість);
- вільний вибір форм, напрямів, методів діяльності (сприяє розвитку творчого мислення й прагнення самостійно вирішувати все складніші завдання);

- розвиток системного, інтуїтивного мислення, вміння, «згортати» і деталізувати інформацію (дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення);

- гуманістичний, суб'єктивний підхід до виховання (передбачає абсолютне визначення гідності особистості, її права на вибір, високу думку, самостійний вчинок);

- створення нового педагогічного середовища (будується на основі співдружності педагогів, колег, однодумців у творчому вихованні дітей).

Втілення цих принципів у життя потребує творчого підходу до організації навчання як інтегративного процесу, який сприяє формуванню цілісної картини світу, дає змогу учням самостійно обирати «опорні» знання з різних наук при максимальній орієнтації на власний досвід [1, с. 6].

У цілому, можемо зробити висновок, що розвиток практичних умінь майбутніх педагогів щодо роботи з обдарованими учнями має базуватися на чіткому засвоєнні теоретичних положень щодо сутності та типів обдарованості, розумінні того, що обдарованість – це індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Розвиток методичного забезпечення роботи з обдарованими дітьми як напряму проходження майбутніми педагогами практики у загальноосвітніх навчальних закладах є перспективною галуззю подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості // Обдарована дитина. – 1998. – № 8. – С. 5-12.
2. Липова Л. Про програми роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 р. // Управління школою. – № 7. – 2002. – С. 6-8.
3. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29-33.
4. Морозова Л. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти // Рідна школа. – № 7. – 2006. – С. 78-80.